परीक्षिन्नाटकचक्रम्... १३

卐

।। सावित्री ।।

卐

रचयिता
पंडित ओगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्. ए.

卐

।। सावित्री ।।

卐

रचयिता
पंडित ओगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्. ए.

प्रकाशकः —

ओगेटि अच्युतराम शास्त्री एम्. ए.

卐

पुस्तक प्राप्तिस्थलम् —

पं. ओगेटि परीक्षित् शर्मा एम्. ए.

जि ७, शिवकीर्ति, घोरपडी,

पुणे ४११ ००१.

महाराष्ट्र (भारत)

卐

सर्वाधिकाराः —

प्रकाशकायत्ताः

卐

मुद्रकः —

मे. शंकरराव राजहंस आणि कंपनी

२०३८, जान महंमद स्ट्रीट, पुणे ४११ ००१.

महाराष्ट्र (भारत)

।। सावित्री ।।

सावित्री सूर्यसुषमा दद्याच्छक्तिं धियं श्रियम् ।
सततं शुष्यमाणेभ्यः जीवनं च महीतले ।।

नान्द्यन्ते

सूत्रधारः — प्रिये चारुशीले ! इतः समेहि ।

नटी — एषाऽस्मि । को विशेषः ।

सूत्रधारः — पश्य ।

विभावरी शरच्चन्द्र-चन्द्रिका सागरे परम् ।
स्नात्वाम्बराभूषितासौ शारदेव विराजते ।।

नटी — कल्पनाविलासनम् इदं प्रियं भाति ।

सूत्रधारः — अद्य अस्मिन् शरदृतौ कार्तिक-पौर्णमास्यां भारतीय-स्त्रीणां कीदृशी शक्तिः विद्यते इति दर्शयितुम् अपि च स्त्रियः सर्व-शक्ति-संपन्नाः पुरुषेभ्यः समधिकतरं संमाननीयाः इति प्राचीन-परम्परागत भावनां प्रसन्नीकृत-मृत्युं सावित्री-नाटकरूपेण प्रदर्शयितुं समुत्सुकोऽस्मि । विषयेऽस्मिन् कस्ते अभिप्रायः ।

नटी — अयं प्रपञ्चः पुरुष-प्रकृति-विलसितः । सहजतया स्त्री-पुरुषयोः समानता केवलं जन्मतः संक्रामति । स्त्रियः पुरुषाणाम् अपेक्षया अधिकतरं संमाननीयाः इत्येषा भावना सहजा नहि किंतु समानतया द्रष्टव्या इति मे मनीषा । अपि च, कोऽयं कविः ? किं तस्याभिधानम् ?

सूत्रधारः — अस्य कवेर्नाम परीक्षित् शर्मा । अयं गीर्वाणान्ध्रभाषा प्रवीणः कलाभिमानी महाकविश्च ।

नटी — प्रशंसनीयः अस्य प्रयत्नः यतः भारत-जीवन-शक्ति-भूतां सुरभारतीं विस्मृत्य सर्वे भारतीयाः अर्थ-संग्रहणे सुखानुभवे च निरंतर लोलुपाः भान्ति । किंतु अयं कविः कालप्रवाहस्य प्रतिकूलो भूत्वा सुखार्थी-

भावनां संत्यज्य साधारण-जीवनं कुर्वन् सुरभारत्यां विलिखति। किमेतद् आश्चर्यम्? अयं भारत-सांप्रदायाभिलाषी देशभक्त: इव आभाति।

सूत्रधार: — अयं ललित-गीता-लहरी इति गेय-काव्यं यशोधरा-महाकाव्यं च विरचितवान् सुरभारत्याम्।

नटी — अस्य भाषाभिमान: भाषाभिनिवेशश्च प्रशंसनीयौ।

सूत्रधार: — प्रिये देवतार्चन-घण्टारव: श्रूयते। सावित्री मृत्युंजयम् अर्चयन्ती आस्ते। एहि गच्छाह:।

(इति निष्क्रान्तौ)

(तत: सावित्री मृत्युंजयम् अर्चयन्ती मङ्गलारतिं विदधती गायति)

गीतम् (कानडा रागे)

जय जय जय गौरीरमण!
भक्तजनावलि-संकट-हरण! जय जय ॥ध्रु.॥
पटुतर-भव-भय निरत-विदूरण!
उडुपति-रेखा पन्नग-भूषण!
सतत-भयंकर-मृत्युनिरासन!
कैलासाचल-शिखर-सुखासन॥ जय जय १
पतित-जनावलि-निरत-विरञ्जन
अहित-जनावलि-सतत-विभञ्जन
पापौघाखिल-जलद प्रभञ्जन
सत्य-नयापार-सज्जन-रञ्जन॥ जय जय २
संध्या-ताण्डव-मधु-भीकर-रूप
सकल-धरातल-नेत्रायुध-भूप
त्रिगुणात्मक-काल-नियन्ता
धर्मरक्षण-भीकर-कालं हन्ता॥ जय जय ३

(इति आरतिं नेत्राञ्जनं करोति। अन्तत: नमस्करोति।)

सावित्री — (सविषादम्) प्रभो पशुपते। अद्य सत्यवत: स: दिवस: समायात:। त्वमेव रक्षकोऽसि। मृत्युंजयोऽसि। मया सभक्तिकं यद् आचर-

णीयं तत् सर्वं यथाविधि कृतम्। अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम। (इति नमस्करोति)

(ततः प्रविशति सत्यवान्)

सत्यवान् — (आगत्य आरतिं नेत्राञ्जनं कृत्वा नमस्करोति) प्रिये! सावित्रि अतित्रोऽयम् आरम्भः। इदं व्रतं त्रिसृणां वसतीनां परम-दुश्चरं भवति। विरम। न युक्तं ते।

सावित्री — प्रिय! मयि संतापः न कार्यः। अहम् इदं व्रतं पारयिष्यामि।

सत्यवान् — व्रतं भिन्धि इति वक्तुं न शक्तः। किंतु पारयस्वेति वक्तुं सुकरमेव।

सावित्री — (मनसि) अयं विचारणीयः दिवसः।

सत्यवान् — प्रिये व्रतं यथोपदिष्टं पारितं त्वया। संप्राप्तः आहार-कालः। भुज्यताम्।

सावित्री — प्रिय! आदित्ये अस्तंगते भोक्तव्यम् इति मम हृदि संकल्पः। एवमेव मया समयश्च कृतः।

सत्यवान् — यथा रोचते ते, तथैव कुरु।

सावित्री — भवत्कृते सर्वमहं विदधामि नाथ!

सत्यवान् — अधुना गन्तव्यं वनं समिदाहरणाय।

(इति पार्श्वस्थितं परशुम् आदाय सत्यवान् वनं प्रस्थितः भवति)

सावित्री — प्रिय! अद्याहं व्रतलग्नास्मि। त्वयाद्य वनं न नन्तव्यम्।

सत्यवान् — समिदाहरणार्थम् अद्यैव गन्तव्यम्।

सावित्री — प्रिय! एकाकी त्वं गन्तुं नार्हसि। त्वया सह आगमिष्याम्यहम्।

सत्यवान् — प्रिये! त्वमपि मया सह वनं जिगमिषसि। न कदापि त्वया वनं गतम्। पन्थाः दुःखः भवति। भवती व्रतोपवासक्षामासि। कथं पाद्भ्यां गमिष्यसि? स्त्रियः पुष्पहाराः नहि, कण्ठे गृहीत्वा भ्रमितुम्। जगति स्त्रीभिः प्रयाणमालस्यं भवति। अहं इतो गत्वाऽनुपदमेव आगमिष्यामि।

सावित्री — प्रिय ! सत्यं यदुक्तं भवता। एतावत्-पर्यन्तं नापश्यं वनम्। अद्यैव द्रष्टुं प्रारभे। उपवासात् मे ग्लानिर्न भवति। न परिश्रमः। अहं गमने कृतोत्साहा मां निषिध्य न गमिष्यसि। अहं त्वया सार्धं फलान्याहर्तुम् इच्छामि। अहं किंचिदून-संवत्सरात् आश्रमात् न निष्क्रान्तास्मि।

सत्यवान् — प्रिये ! सुव्रते ! त्वं व्रत-लग्नासि। अपि च वने क्रूरेभ्यः सत्त्वेभ्यः भीतिर्भवति। स्त्रियासार्धं प्रयाणम् अतिक्लेशदं दुःखदं भवति। नार्हसि तत्रागन्तुम् विरम तव निश्चयात्।

सावित्री — प्रिय ! जगत् सर्वं पुरुष-प्रकृति विलसितम्। तस्मात् यत्र यत्र पुरुषः तत्र तत्र स्त्री। सर्वदा पुरुष-प्रकृत्योः समागमः अनिष्टापत्ति नाशकः भवति। भवति कौतूहलं परं मे कुसुमितं वनं द्रष्टुम्। सर्वथा ते साहाय्यं करिष्यामि।

सत्यवान् — सावित्री यथाभिलाषितं भवतु। सज्जीभव गच्छावः।

सावित्री — प्रिय ! अनुगृहीतास्मि। (इति तेन सार्धं प्रस्थिता)

* * *

द्वितीयं दृश्यम्

(सर्वमपि कान्तारं विविध-मृगैः निर्झर-परिवृत-पर्वतैः तटाकैः नदीभिः विहंगमैः चित्रितमिव भाति)

सत्यवान् — देवि सावित्रि ? शनैः शनैः पदविन्यासं कुरु। अत्र सर्वोऽपि मार्गः कण्टकाकीर्णः भवति।

सावित्री — प्रिय ? दृष्टैव विचारामि। तव सान्निद्धये कण्टकावृतः मार्गः पुष्पाकीर्ण इव प्रतिभाति। सर्वमिदं काननं गन्धिलितं भाति।

सत्यवान् — देवि ? अयं मार्गः तरु-गुल्म-लता-परीतः वर्तते। मे हस्तम् अवलम्ब्य प्रविचल। (इति हस्तं ददाति)

सावित्री — प्रिय ! तव हस्तावलम्बनेन गहनं संसारं तरिष्यामि ।

सत्यवान् — प्रिये ! अत्र पश्य !

विचित्राणि वनान्यत्र रमणीयानि सर्वतः ।
मयूरगण-नृत्वानि पश्य त्वं विपुलेक्षणे ।।

अस्मिन् वने कोकिलानां मधुरालापाः तव कण्ठस्वरोपमिताः श्रूयन्ते ।

सावित्री — अत्र पश्यतु भवान् एताः निर्झरिण्यः ।

मधुर-सलिल-वाह्याः प्रांशु-शैलाग्र पाताः
तरल-हसित-फेनाः कङ्कणैः सज्जिताङ्गाः ।।
त्रिदिवमधरयन्त्यश्चारुरम्भादिरामाः ।
धरणिवसनभावैराविशन्तीव भान्ति ।।

सत्यवान् — सावित्रि ! भवत्याः कल्पनेयम् असामान्या अन्येषाम् अनूह्या च । अत्र पश्य देवि,

हरिणाः वायु-वेगेन धावमानाः परं भिया ।
प्लवन्ते मधुरं शून्ये पश्य त्वं हरिणेक्षणे ।।

एते हरिणाः नयन-चाञ्चल्यमपहृत्य पलायमानाः इव दृश्यन्ते समीक्षस्व ।

सावित्री — (विहस्य) प्रिय ! एते कोकनदाः सलिले सलीलम् अहिण्डमानाः प्रियाभिस्साकं नेत्रोत्सवं संजनयन्ति । मन्दवातेरितानि कुवलयदलानि आवां विलोक्य समुत्सुकानीव डोलायन्ते ।

सत्यवान् — देवि ! सत्यमेव त्वदीया कल्पना । इतः पश्य । इदं सरोवरम् । अस्मिन् नव कल्हाराः नवारविन्दाः अभिनव-कुवलयानि विराजन्ते । मधुपानार्थं तव कुन्तलोपमिताः भ्रमराः मञ्जु गुजन्तः इतस्ततः धावन्ति मालिका-रूपेण । प्रिये इतः पश्य ।

नद्यः पुण्यप्रवाहश्च पुष्पितान् भूरुहोत्तमान् ।
मधुरं पश्य सावित्रि नेत्रोत्सवमिदं सरः ।।

अपि च नद्यः सवेगं स्वप्रियं समुद्रम् आलिङ्गितुं कङ्कणस्वनैः धावन्ति। अयं नगेन्द्रः महोन्नतः महापुरुष इव तिष्ठति। विस्फारित-लोचना समालोकय।

सावित्री — प्रिय! पश्यामि सर्वाणि नदी-जलानि सर्वतः यथोद्दिष्टानि अत्र भवता। सर्वाण्येतानि दर्शं दर्शं मे चेतः रसालवालं भवति।

सत्यवान् — प्रिये!

विचित्र-शोभा तरु-वल्लरीणां तनोति सर्वत्र मनोज्ञवर्णैः।
शोभाम् अनिन्द्यां प्रविलोकितुं च पर्याप्तमासीन्नहि नेत्र-युग्मम्॥

अपि च रसालवालाः एते रसालाः काव्यात्मवत निगूढं विराजन्ते। इतः पश्य इदं दाडिमीफलं शून्ये योग-पुरुषवत् शं र्षासनं कुर्वत् सुफलता-प्राप्त्यर्थं तपति। (इति तर्जिन्या दर्शयति)

सावित्री — नाथ, इदं शान्तम् अरण्यं विद्यते। सर्वमप्येतत् विधात्रा विचित्रितम्। :इदं सौन्दर्याणाम् आयतनम्। अनेन वनदेवता दर्शनेनैव मे मनोरथः फलति।

सत्यवान् — प्रिये! सत्यमिदं वनं मनोरथान् साकारं करोति। यतः

रम्यां विशालां प्रकृतिं विलोक्य रुग्णावृताश्शान्तिमवाप्नुवन्ति।
इयं सदा सर्व-कलाभिरामा रसार्द्र-चित्तं वितनोति नूनम्॥

अत्र पश्य कामैकरूपिणी मृगी प्रेम्णा मृगं शृङ्गेण कण्डूयते। सर्वत्र गहनं भावैः परं कामायते प्रिय। इतः कारण्डव-चक्रवाकाः तटाकसलिले मज्जनोन्मज्जनं कुर्वन्तः आरसन्ति। (सावित्रीं विलोक्य) देवि किमर्थं दूयमान मानसा विचारयसि? उक्तं खलु मया कुसुम-कोमल-कोमलाङ्गीनां कण्टकवृत-पाषाण-प्रस्तर-निम्नोन्नत-प्रदेशेषु चलनम् अतीव दुःखदं भविष्यतीति। त्वया तत् न श्रुतम्।

सावित्री — न कोऽपि विचारः विद्यते नाथ। भवदीय-सन्तोषानन्द पारवश्यतां विलोक्य एतावत्कालं भवान् न किमपि उक्तवानासीत् मे। कथं भवतः हृदये रसात्मकतां गूढं निक्षिप्य मौनेन जोषमासीत् भवान् इति चिन्तयामि।

सत्यवान् — प्रिये ! मा विचारय । अत्र पश्य । अयं शमी वृक्षः । शमी शमयते पापम् इति लोकोक्तिः । अग्निरन्तर्हितोऽस्मिन् राजते । अस्य वृक्षस्य समिधः परमपवित्राः आहवनाय । ताः मत्परशुना खण्डयित्वा आनयेयम् । त्वम् अत्रैव तिष्ठः । (इति गत्वा पार्श्वे विद्यमानं शमीवृक्षं परशुना छिनत्ति । दक्षिण-हस्त-तर्जन्या ललाटोद्भूतं धर्मजालं संमार्जयन् बाधा-शब्दं करोति) प्रिये ! अनेन व्यायामेन मे शिरसि वेदना संजाता । (इति शनैश्शनैः चलितुम् अशक्य इव चलन् तत्रैव परशुं विसृज्य सावित्रीं गच्छति) देवि ! अनेन व्यायामेन शिरसि वेदना जाता । हृदयं दूयते । आत्मानम् अस्वस्थमिव लक्षये । शिरः शूलैः विद्धः इव भाति । अहं स्वप्तुम् इच्छामि । स्थातुं मे शक्तिर्नास्ति । सीदन्ति मम गात्राणि ।

सावित्री — प्रिय । एहि अत्र तव शिरः मे उत्सङ्गे निक्षिप्य स्वपस्व । (इति तस्य शिरः उत्सङ्गे निक्षिप्य उपविशति । चिन्ताक्रान्ता शून्ये पश्यति अश्रु स्रवन्ती)

(ततः प्रविशति पाशहस्तः आदित्य-समतेजः यमः)

सावित्री — प्रभो त्वां दैवतम् अभिजानामि । एतत् तव शरीरम् अमानुषम् । त्वं देवेशः इति मन्ये । ब्रूहि किं चिकीर्षसि ? कस्त्वम् ?

यमः — सावित्रि, त्वं पतिव्रताऽसि । तपसाऽन्विताऽसि । तस्मात् त्वयाभिभाषे । माम् आर्याः यमः इति ब्रुवन्ति ।

भर्ता ते सत्यवान् एषः क्षीणायुः पुण्यजीवनः ।
नयामि तमहं बध्वा तदिदं मे चिकीर्षितम् ॥

सावित्री — भगवन् ! तव दूताः मानवान् नेतुम् आगच्छन्ति इति लोके कथयन्ति । भवान् स्वयं कस्मात् समागतवान् अस्ति ? वदतु प्रभो ।

यमः — सावित्री । अयं सत्यवान् धर्मवान्, रूपवान्, सद्गुणसागरः मत्पुरुषैर्नेतुम् अयं नहि । तस्माद् एनं नेतुं स्वयमागतोऽस्मि (इति अङ्गुष्ठमात्रपुरुषं पाशैर्बध्नाति) गच्छाम्यहम् । (इति यमः गच्छति) (दुःखार्ता सावित्री यमम् अनुगच्छति)

* * *

तृतीयं दृश्यम्

सावित्री — देवेश तिष्ठ। अत्र भवता प्रोक्तम् 'अयं सत्यवान् धर्मवान् रूपवान्' इति किमर्थं अस्य प्राणान् नयसि। (इति विलपति)

यमः — सावित्रि किमर्थं विलपसि। जायति मरणम् अवश्यमेव जन्तोः। किमिति मूढा कुरुषे विलम्बम्? कुरुष्वापरकर्म।

सावित्री — देवेश। किं प्रयोजनं सत्त्व-धर्म-रूपादिगुणैः।

यमः — (विहस्य) एते गुणाः केवलं महापुरुषगुणाः। महापुरुषा अपि पञ्चत्वं प्राप्नुवन्ति। सावित्रि। किं वृथालापैः प्रयोजनम्। निवर्तस्व और्ध्वदेहिकं कुरुष्व।

सावित्री — प्रभो, कुत्र गच्छेयम् अहम् एकाकिनी। कथं गच्छेयं विसृज्य पतिम् एनम्।

नीयते यत्र मे भर्ता स्वयं यत्रैव गच्छति।
गन्तव्यं च मया तत्र धर्मोऽयं च सनातनः॥

यमः — सावित्रि, आमरणमन्योन्यमनुगमनं सहवासश्च कर्तव्यः। इति लोकरीतिः। मरणानन्तरं शरीरधारिणाम् अनुगमनम् असंभवम्।

सावित्री — यमराट्। अहं ममात्मना तमनुगच्छेयम्। बन्धनम् एतत् अच्छेद्यं समवेतं। अहं पतिव्रताऽस्मि।

यमः — अनेन शरीरेण त्वं नागन्तुमर्हसि। निवर्तस्व सावित्रि।

सावित्री — प्रभो परेतराट्। तपसा, भक्त्या, भर्तुः स्नेहात् व्रतेन च तव प्रसादेन मे गतिः न प्रतिहता भवेत्।

यमः — सावित्रि। मेऽत्र स्थातुं समयो नास्ति। अतीव विलम्बः भवति। सत्वरं मया गन्तव्यं, निवर्तस्व। (इति गर्जति)

सावित्री — प्रभो, मैत्रं साप्तपदमाहुः बुधाः। मित्रतां पुरस्कृत्य किंचिद् वक्ष्यामि तत् शृणु। सर्वेषामपि धर्मः प्रधानः इति सन्तः कथयन्ति। तस्माद् धर्मम् आचार।

यमः — सावित्रि! तव अनया गिरा अतीव तुष्टोऽस्मि। निवर्तस्व।

ते वाणी स्वराक्षर-व्यञ्जन-करुण-रस-हेतु-युक्ता। वरं वृणीष्व। विनास्य जीवितं ददानि ते।

सावित्री — प्रभो! तव प्रसादात् मे श्वशुरः लब्ध-चक्षुः बलवान् भवेत्।

यमः — आनन्दिते! ददानि तेऽहं वरं यथाभिलषितम्। निवर्तस्व। न ते श्रमो भवेत्।

सावित्री — मे भर्तुसमीपतः श्रमः कृतः। यत्र पतिं नेष्यसि तत्र मे गतिः।

यमः — सावित्रि! यद् इदं बुध-बुद्धि-वर्धनं वचनं त्वयोक्तं तत् मनोऽनुकूलं हिताश्रयं पुनः सत्यव्रत-जीवितं विना, द्वितीयं वरं वरयस्व भामिनि।

सावित्री — मे श्वशुरः हृतं राज्यं लभतु द्वितीयं वरं वरयामि।

यमः — स्वयमेव नचिरात् राज्यं प्रतिपत्स्यते। निवर्तस्व ते श्रमो न भवेत्।

सावित्री — शमन! मे न कोऽपि श्रमः। मम पृथिवीपतिः अनपत्यः पिता भवेत्। पितुः पुत्रशतं तथौरसं भवेत्। कुलस्य संतानकरं च यद् भवेत् तत् तृतीयमेतत् वरयामि ते वरम्।

यमः — पतिव्रते! त्वं दूरं पथः समागतासि। ते पितुः कुलस्य संतानकरं सुवर्चसं सुतानां शतं भवतु। निवर्तस्व।

सावित्रीः — प्रभो न दूरमेतत्। मम भर्तुः सन्निधौ मे मनः अस्ति मयोच्यमानं भूयः शृणु।

विश्वासो जायते तत्र सौहृदं यत्र विद्यते।
विश्वासं कुरुते तस्मात् जनः सत्सु विशेषतः॥

यमः — अङ्गने! उदाहृतं ते वचनं मया न श्रुतं त्वदृते। तस्मात् तुष्टोऽस्मि। विनाऽस्य जीवितं वरं चतुर्थं वरयस्व गच्छ।

सावित्री — समवर्ति ! ममात्मजस्य सत्यव्रतः औरसस्य बल-वीर्य-शालिनां कुलद्वहं सुताना शतं भवेत् इति चतुर्थं वरं वरयामि ।

यमः — अबले !

शतं सुतानां बल-वीर्य-शालिनां तवाबले प्रीतिकरं भविष्यति ।
नृपात्मजे ते न परिश्रमोऽस्तु दूरं निवर्तस्व पथस्त्वमागता ।।

सावित्री — यम ! सन्तः सूर्यं सत्येन नयन्ति । भूमिं तपसा धारयन्ति । भूत-भव्यस्य ते गतिकारकाः भवन्ति ।

यमः — सर्व-मङ्गले !

सुपदं महर्थवन्तं मनोनुकूलं धर्म-सहितं यथा भाषसे तथा त्वयि मे भक्तिः उत्तमा भाति । तस्मात् पतिव्रते अप्रतिमं वरं वृणीष्व ।

सावित्री — प्रभो !

भर्तारं विना सुखं, दिवं, श्रियं च न कामये । भर्तृहीना जीवितुं न व्यवसामि । दयान्तरङ्ग ! शतपुत्रता मम त्वयैव दत्ता । मे पतिः हीयते । तस्मात् सत्यवान् अयं जीवतु इति वरं वृणे । तव वचनं सत्यं भविष्यति ।

यमः — भद्रे !

भर्ता तेऽयं मया मुक्तः यास्यतामिह शोभने ।
वाक्यैर्धर्मार्थ-संभूतैस् तोषितोऽहं त्वया भृवि ।।

ते सर्व-मङ्गलानि भवन्तु । (इति यमः प्रतिनिवृत्तः)

(यवनिका पतति)

* * *

चतुर्थं दृश्यम्

(सावित्री प्रतिनिवृत्य भर्तारम् उपसृत्य उपगृह्य च उत्सङ्गे शिरः आरोप्य भूमावुपशति)

सावित्री — प्रिय, उत्तिष्ठ। किं चिरं स्वपिसि। अपगत-श्रमः न भूतोऽसि ? (इति हस्तेन शिरः स्पृशति)

सत्यवान् — प्रिये सुप्तोऽस्म्यहो। सुचिरं नावबोधितः। किमर्थं पुरुषोऽसौ शयानं मां चकर्ष।

सावित्री — प्रिय। किं त्वं स्वप्नं दृष्टवानसि ? उत सत्यं ब्रवीषि ?

सत्यवान् — देवि। मम नाम सत्यवान्। सत्यं ब्रवीमि। एषः स्वप्नः नहि। अतिभीकरं स्पृहणीय-रूपिणं पुरुषं सूर्य-प्रभा-भास्करं श्यामाकृतिं समक्षम् अपश्यम्।

सावित्री — पुरुषर्षभ, ममाङ्के सुचिरं त्वं प्रसुप्तोऽसि। सः प्रजासंयमनः यमः देवः। सः महाभागः गतः। विगाढां शर्वरीं पश्य।

सत्यवान् — देवि, सुमध्यमे। त्वया सह फलाहारार्थं निष्क्रान्तः। काष्ठं पाटयतः मे शिरसः रुजाऽभवत्। शिरोभिताप संतप्तः चिरमशक्नुवन् तवोत्सङ्गे प्रसुप्तोऽस्मि। जानाम्यहं सर्वम्। त्वया उपगूढस्य मे मनः निद्रापहृतम्। ततः अपश्यं तमोघोरं पुरुषं महौजसम्। देवि यदि त्वं जानासि, किं तद् ब्रूहि मे। दृष्टः यदि स्वप्नः ? नोचेत् सत्यमेव तत्।

सावित्री — अनघ। श्वः ते सर्वं यथावृत्तम् आख्यास्यामि। उत्तिष्ठ। भद्रं पितरौ ते पश्य। रजनी विगाढा। दिवाकरः निवृत्तः। नक्तंचराः चरन्ति। मृगाः विचरन्ति। दक्षिणस्यां दिशि उग्राः शिवाः घोरं विरुवन्ति। मे मनः कम्पते।

सत्यवान् — देवि। इदं वनं घनेन तमसावृतम्। पन्थानं न विज्ञास्यावः। न शक्ष्यावः गन्तुम्।

सावित्री — नाथ। श्वः प्रभाते गच्छावः। इह वसावः। यदि रुचितं वनमिदं ते, क्षपाम् एकां यापयावः।

सत्यवान् — सावित्रि। मे शिरोबाधा निवृत्ता। मेऽङ्गानि स्वस्थानि लक्ष्यन्ते। अधुना माता पितृभ्यां मिलितुमिच्छामि अत्रैकं क्षणम् अपि न स्थास्यामि। माता वृद्धा। पिता वृद्धः। अहमेव तयोः यष्टिः। यदि तौ मामाश्रयन्तौ कामवस्थां गमिष्यतः। मातापितृभ्यां विना नाहं जीवितुमुत्सहे। तौ द्वौ मया भर्तव्यौ। तयोः प्रियं कर्तव्यमिति जानामि सावित्रि। पित्रोः दर्शनं कामये। गच्छावः आश्रमान्तिकम्।

सावित्री — (उत्थाय केशान् संयम्य पतिं बाहुभ्याम् उत्थापयति। सत्यवान उत्थाय पाणिना अङ्गानि प्रमृज्य सर्वाः दिशः समलोकयति) प्रिय। श्वः फलानि आहारिष्यसि ? ते योगक्षेमार्थम्। एतं ते परशुम् अहं नेष्यामि। (इति परशुं गृहीत्वा पुनः भर्तुः सकाशमागत्य वामस्कन्धे भर्तुः बाहुं निरीक्ष्य दक्षिणेन तं परिष्वज्य प्रस्थिता)

सत्यवान् — देवि। अहं स्वस्थोऽस्मि। बलवानस्मि। उभौ पितरौ द्रष्टुमिच्छुः अस्मि। (इति प्रस्थितौ)

(यवनिका पतति)

पण्डित : ओगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्.ए.

जन्म : १० ऑगस्ट १९३०

तेलुगु-संस्कृत भाषाद्वय क्षेत्रे प्रथितयशाः कविः नाटककारश्च ।

प्रकाशितानि संस्कृत काव्यानि

१) ललित गीता लहरी (गेय गीत संग्रहः)
२) यशोधरा महाकाव्यम् (अखिल भारतीय कालीदास पुरस्कारेण-सम्मानितम्)
३) अक्षय गीत रामायणम् (सप्तपदी)
४) कच-देवयानीयम् (नाटकम्)
५) श्रावणम् (नाटकम्)
६) पारीक्षितम् (नाटकम्)
७) नर्तनशाला (नाटकम्)
८) वज्रं वज्रेण भिद्यते (नाटकम्)
९) प्रबोधनम् (नाटकम्)
१०) गुरुदक्षिणा (नाटकम्)
११) उत्तर-गोग्रहणम् (नाटकम्)
१२) स्वप्नानिरुद्धम (नाटकम्)
१३) इन्द्राय-स्वाहा (नाटकम्)
१४) धनुर्भङ्गम् (नाटकम्)
१५) भीष्म प्रतिज्ञा (नाटकम्)
१६) सावित्री (नाटकम्)

प्रकाशनोन्मखं साहित्यम्

१) प्रतापराणायनम् (महाकाव्यम्)
२) ते हि नो दिवसां गताः (आत्मचरितम्)
३) सौन्दर्य मीमांसा
४) विश्वनाथ कविता (तेलुगु)
5) Pen-Flowers (English Poetry)

भाषाधिकारी (तेलुगु) भाषासंचालनालयः
विभागीय-कार्यालयः न्यू सेण्ट्रल बिल्डिङ्ग (द्वितीय-भूमिका)
पुण्यपत्तनम् महाराष्ट्र–भारत ४११ ००१.